

Yayına Geliş Tarihi:08/11/2022
Yayına Kabul Tarihi:27/12/2022
Online Yayın Tarihi:31/12/2022

Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi
Cilt:6, Sayı:17, Yıl:2022, Sayfa:386-407
ISSN: 2587-2206

1519 ve 1566 TARİHLİ TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE GELİBOLU LİVASINA TABİ KEŞAN NAHIYESİNİN SOSYAL İKTİSADİ VE MALİ DÜZENİNE İLİŞKİN TESPİTLER

Hatice DAYAR¹
Ömer AYKAÇIN²

Özet

Erken Modern Çağ ekonomileri tarıma dayalı iktisâdi teşebbüslerden müteşekkildir. Osmanlı İmparatorluğu'nda vaki olan iktisâdi sistem, esas itibariyle hüküm sürdüğü çağın karakteristik iktisâdi zihniyetini bünyesinde barındırır. Orta Çağ ve Erken Modern Çağ'da devletler, iktisâdi teşebbüslerden en önemli iktisâdi girdi kaynağı olan tarımın sürdürülebilirliğini sağlamak için kanuni sistemler ihdâs etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun hukuk sisteminde genellikle tahrir defterlerinin ilk sayfalarında zikredilen ve kanunname adı ile neşredilen bu metinler, iktisâdi, mali ve sosyal sınırlamaları zikreden en önemli metinlerdir. Bu manada çalışmamızda, araştırma sahamız olan Gelibolu livasına tâbi Keşan nahiyesi kanuni sınırlamalar esas alınarak, 1519 yılı ile 1566 yılları arasında iktisâdi, mali ve sosyal düzende var olan değişim irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değişim, İktisadi, Mali ve Sosyal Düzen, Keşan

¹ Doç.Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF-Maliye Bölümü Öğretim Üyesi.
hatice.dayar@dpu.edu.tr. ORCID No: 0000-0003-1186-5125

² Dr., omeraykacin43@gmail.com ORCID No: 0000-0002-6654-5543

Atf/Citation: Dayar, H. & Aykaçın Ö. (2022). 1519 Ve 1566 Tarihli Tahrir Defterlerine Göre Gelibolu Livasına Tabi Keşan Nahiyesinin Sosyal İktisadi ve Mali Düzenine İlişkin Tespitler. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(17), 386-407.

**FINDINGS REGARDING THE SOCIAL, ECONOMIC AND
FISCAL ORDER OF KEŞAN TOWN, SUBJECT TO
GALLIPOLILIVA, ACCORDING TO THE CADASTRAL
RECORDS DATED 1519 AND 1566**

Abstract

The economies of the Early Modern Era are systems consisting of economic systems based on agri culture. The economic system existing in the Ottoman Empire embodies the economic mentality characteristic of the era in which it reigns. In the Middle Age and Early modern Era, states established legal system to ensure the sustainability of agriculture, which is the most important source of economic in part from economic enterprises. In the legal system of the Ottoman Empire, these texts, which are usually mentioned on the first pages of tahrir notebooks and published under the name kanunname, are the most important texts that mention economic, financial and social restrictions. In this sense, in our study, the changes that existed in the economic, financial and social order between the years 1519 and 1566 are examined, based on the legal restrictions of the district of Keşan, of course, Gallipoli, which is our research area.

Keywords: *Keşan, Economic, Financial and Social Order, Change*

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet yönetiminin esasını oluşturan patrimonyalizm, esasen devletin sosyal kitleleri kontrol etme çabasına yönelik sistemlerin bütünüdür. Devletin otoritesini halk üzerinde egemenliğini pekiştirebilmesi, halkın güvenliğini ve asayişini temin etmesiyle mümkündür. Bu ihtiyaçların temini için timar sistemi adı verilen sistem inşa edilmiştir. Timar sistemine benzer müesseseler, Orta Çağ'da ve Erken Modern Çağ'da hâkim olan devletlerde de kullanılmıştır. Bizans İmparatorluğu'nda pronia, (Oikonomides, 1986, s.7-9; Vryonis, 1969-1970, s.23-24, Philips, 2007, s.74), Roma İmparatorluğu'nda thema (Setton, 1953, s.232), Babil Devleti'nde ilkum (Günbattı, 1991, s.9.), Osmanlı İmparatorluğu'nda ise Timar adı verilen bu sistem, esasen taşra ordusunda görev yapan sipahinin finansmanın sağlamak için çeşitli vergi bölgelerinin sipahinin tasarrufuna verilmesine dayalı bir sistemdir. Sistemin işlerlik ve işlevselliği için verginin kaynağını teşkil edebilecek sosyal ve iktisâdi bir altyapının tesisi gereklidir. Esasen vergi toplama esasına dayalı bir sistemin düzenli bir gelir elde edebilmesi, iktisâdi sistemin devlet tarafından düzenlenilmesi ile sağlanabilirdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş bir coğrafyaya ve çeşitli etnik gruplara hâkim olması, idari sistemde bölgelere göre teşkil edilen kanuni farklılıklara neden olmuştur. Bu kanuni farklılıklar bölgelere göre ihdâs edilen kanunnameler sayesinde teşkil edilmiştir. Kanunnameler sadece devlet ve re'âya arasındaki kanuni sınırlılıkları belirlemek amacıyla neşredilen metinler olmasından ziyade vergi yükümlükleri ihtiva eden metinlerdir. (İnalçık, 1990, s.1-5)

Çalışmanın zaman sınırlaması Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Tahrir Defteri Kataloğu'nda tasnif edilen 1519 tarihli BOA.TT.d.75 defteri ile 1566 tarihli BOA.TT.d.434 numaralı defterlerin tahrir edildiği, tarihler ile sınırlandırılmıştır. Her ne kadar bu tarihler defterlerin tahrir edildiği tarihler dâhilinde sınırlandırılmış olsa da, bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda vûku bulan ve Celali isyanları adı verilen sosyal-iktisâdi buhranların yaşandığı bir dönemi içerisinde bulundurması yönüyle önemli bir tarih aralığıdır. Çalışma sahamız olan Gelibolu kazasına tâbi Keşan kazası, Osmanlı'nın Balkanlara geçişinde önem arz eden bir bölge olma hüviyetindedir. Gelibolu livasına tâbi Keşan kazası ise genel itibariyle Gelibolu, Kilidülbaahr kalelerin savunmasında görevli kapudan, rü'esa ve merdlerinin timar tasarrufunda bulunan vergi sahalarından müteşekkil bir

bölgedir. Ayrıca bu bölgede yetiştirilen ürünler payitaht olan İstanbul'un yaşesinde önemli bir yere sahiptir. Arşiv vesikalarına göre, nahiyede yetiştirilen hububatlar, Rodosçuk Limanı sayesinde İstanbul'a aktarılıyordu (BOA. DVN. MHN. 14; hüküm no; 569). Hatta bir arşiv vesikasına göre halkın ürettiği zahireden alınan aynı vergiyi halkın ödemekte güçlük çektiği bu verginin halktan alınması gerektiği, bu aynı verginin İstanbul zahiresi için önemli olduğu addedilmiştir. (BOA. DVN. MHM. 7; hüküm no 172).

1. KEŞAN NAHİYESİNİN DEMOGRAFİK DURUMU

Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal tarihini araştıran tarihçiler vergi mükellefi satışının tespiti sayesinde tahmini bir nüfus sayısı elde etmeye çalışmışlardır. (Tahrir defterlerinin demografik tespitlerde önemi için bakınız, İlhan, 1993, s.264-265) Amnon Cohenresm ödeyen mükellef kavramına tekabül eden hâne sayısını 6 rakamı ile çarparak tahmini nüfus sayısı elde etmeye çalışırken, (Özdemir, 1993, s.1582-1600) Osmanlı sosyal ve iktisâdi tarihinin en büyük kuramcılarında birisi olan Ömer Lütfi Barkan vergi ödeyen hâne sayısını 5 rakamı ile çarparak bir demografik nüfus sayısına ulaşılabileceği kanaatindedir (Barkan, 1953, s.11). Buna mukâbil bazı tarihçiler ise sadece vergi ödeyen mükellef sayısını esas almayan bir yaklaşımla konuya yaklaşmaktadır. Tahrir defterlerinde yer alan isimlerin toplam sayısını ifâde eden nefer kavramı üzerine inşa edilen bu tip saptamalar yapan tarihçiler nefer sayısını, kimi zaman 3 rakamı ile çarparak demografik nüfus tespiti yapılabileceği kanaatindedirler. Her iki cephede yer alan tarihçilerin nüfus tespitinde çeşitli yaklaşımlar bilimsel çerçevede tutarlı bir yaklaşım olsa da, Hânelerin genel itibariyle toprak tasarruf hakkını bulunduran re'âya'ların statülerinden olan çift, nim, bennâk sayılarını temel alan bir nüfus tespiti kanaatimizce yanlış bir değerlendirmedir (Göyünç, 1979, s.331-334).

Tahrir defterlerinde yazan vergi mükelleflerini ve vergi mu'âfiyetini tanımlayan isminin yekününe ifâde eden nefer kavramı üzerinden tahmini nüfus yapılması da kanaatimizce yanlış bir nüfus tahminine ulaşmamıza neden olabilir. Nefer kavramını içinde bulunan vergi mu'âfiyeti gruplarından bir kısmının aile kurması mümkün olmayabilir. Buna örnek olarak yaya ve müsellemler gösterilebilir. Osmanlı taşra kuvvetleri arasında tasnifini yapabileceğimiz yaya, müsellemler ve sipahiler vergi mu'âfiyeti

sınıfında bulunmaktadır. Bu gruba göre tasnif edilen yaya ve müsellemler, kanuni zorunluluklar nedeni ile aile kuramazdı. Nefer kavramı üzerinden bir nüfus tahmini yapmak matematiksel açıdan da birtakım çelişkilere yol açabilir. Bu durumun izahını şöyle yapabiliriz. Nefer kavramının teşkili esasen vergi mükellefleri ve resmmu'âfları arasında belirli bir oranın olması gerekliliğidir. Bu gereklilik doğru bir nüfus tahminini yapmak için elzendir. Osmanlı idari sistemi sadece vergi mükellefleri ve vergi mu'âflarının birlikte tahrir edildiği idari yapılanmaya sahip değildir. Şöyle ki, Osmanlı idari birimlerinden olan karyelerde vergi mükellefi ve vergi mu'âflarına birlikte tahrir edilirken, Osmanlı idari sisteminin başka bir birimi olan genellikle piyadegân ve müsellemlerin yaşadığı çiftliklerde sadece vergi mu'âfiyeti olan yaya ve müsellemlere yer verilmektedir. Zikrettiğimiz bu nedenler dolayısıyla nefer kavramı üzerinden tahmini bir nüfus sayısı belirlemek tarafımızca bilimsel çelişkilere yol açabilen bir yaklaşımdır.

Yukarıda zikredilen bilimsel izahlar nedeniyle çalışmamızda vergi mükellefi olan çiftlik mutasarrıfları olan çift, nim ve bennâk'ların ve vergi yükümlüsü olan ve resm diye tasvir edilen re'ayânın, bir aile kurabileceği tasavvurunda bulunarak bu resm yükümlülüklerinden elde edilen sayıyı Ömer Lütfi Barkan'ın hâne sayısı ile 5 rakamını çarpma formülünden faydalanmayı düşünmekteyiz. Ayrıca ulaşılan bu rakama bekâr olup vergi vermekle yükümlü olan re'ayânın sayısını ve vergi mu'âfiyeti bulunan re'ayanın sayısı ilave edilerek tahmini bir nüfus tespiti yapılması düşünülmektedir (Örnek; Emecen, 1989, s.55) Bu sistem sayesinde çalışmada yer alan hâne ve nefer, mücerred ve mu'af sayılarının verilmesi sayesinde tahrir defterlerine dayalı bir demografik tespit çalışması yapana tarihçilere nesnel ve objektif bir veri zemini sunmak istiyoruz.

1519 ile 1566 yıllarını ve Keşan nahiyesini esas alarak yaptığımız bu çalışmanın ilk safhasını Keşan nahiyesinde vaki olan karyelerin tahmini nüfusu irdelenmektedir. 1519 yılı tahrir defterinden elde ettiğimiz vergi mükellefi sayılarını aşağıda yer alan tabloda bulunmaktadır.

Aşağıda 1519 yılına ait vergi mükelleflerini ve yukarıda zikredilen sistemle oluşturulan nüfus tahminine dair bilgiler Keşan nahiyesinde yer alan karye, mezra ve çiftliklerin tahmini nüfusları yer almaktadır.

İSKÂN MAHALİ	N	H	MU	MC	TN
Ak Hoca (Ak Kovaca) Karyesi ve Cemaat-i Ebna-i Kürekçiyan (BOA.TT.d.75, v.173, s.298)	10	10			50
Baba Halil Karyesi (BOA.TT.d.75, v.172-173,s.336-	31	6	21	4	55
BalluMezraası (BOA.TT.d.75, v.153,s.298)		0			0
Başmakçılı Karyesi (BOA.TT.d.75, v.153-154,s.298-	16	14			70
Bayezidlü Karyesi (BOA.TT.d.75, v.172,s.336)	15	14	1		71
Bekmezli Karyesi (BOA.TT.d.75, v.165,s.322)	28	18		11	101
Cemaat-i Dervişan (BOA.TT.d.75, v.163,s.317)	8	8			40
Hamza-i Küçük Karyesi (BOA.TT.d.75, v.147,s.284)	33	27	1	3	139
Kaba Bayezid Karyesi (BOA.TT.d.75, v.160,s.312)	17	12	5		65
Kebece Karyesi bin Aslan zemini, Cemaat-i Yörükân-ı Yağcıyan (BOA.TT.d.75, v.135,s.261)	27	5	9	9	43
Kılıç Karyesi (BOA.TT.d.75, v.153,s.297)	27	17	1	8	94
Kız Kapan Karyesi (BOA.TT.d.75, v.154-155, s.300-	19	12		7	67
Korucu Karyesi (BOA.TT.d.75, v.173,s.337)		0			0
Köse Paşa Karyesi (BOA.TT.d.75, v.156,s.303)	8	7		1	36
Kayacık Karyesi (BOA.TT.d.75, v.156,s.303)	43	26	5	11	146
Musa Beğ Karyesi ve Cemaat-i Müsellemân-ı Elliciyan ve Yağcıyan (BOA.TT.d.75, v.155,s.302)	23	3	1	9	25
Muzallu-i Küçük Karyesi (BOA.TT.d.75, v.153,s.298)	7	2	1	4	15
Mürsel Karyesi (BOA.TT.d.75, v.162,s.315)		0			0
Saru Adil nd.Depelü Karyesi (BOA.TT.d.75, v.162-163,s.315-317)	22	15	2	6	83
Sevindük Karyesi (BOA.TT.d.75, v.164,s.320)	23	4	19		39
Tatarlar Karyesi ve Ahi Karyesi (BOA.TT.d.75, v.148-149,s.288-289)	32	24	1	14	135
Temür Han Karyesi (BOA.TT.d.75, v.166,s.323)		0			0
Todoriçend. Kayağılu Karyesi (BOA.TT.d.75,	36	18	10	7	107
Tuz Depesi Karyesi (BOA.TT.d.75, v.164,s.323)	48	39		8	203
Türkmen Karyesi (BOA.TT.d.75, v.169,s.323-330)		0			0
YırBovannd. Dalmaca Karyesi (BOA.TT.d.75,		0			0
Yirciknd. Yenice Köy Karyesi (BOA.TT.d.	24	13	3	5	73
Yoğurtçı Karyesi (BOA.TT.d.75, v.161,s.313)	8	7		1	36
Yapıldak ve Gündüzler Karyesi (BOA.TT.d.75, v.267,	43	32		11	171
YEKÜN	548	333	80	119	1864

Tablo 1. Keşan Nahiyesinde 1519 Yılında Tarımsal Üretim ve Çiftçi Başına Düşen Üretim ve Kazanç Ortalamaları. (BOA.TT.d.v.102-170, s.113-180)

Yukarıda yer alan tablonun bize verdiği bilgiler dâhilinde 1519 yılında Keşan nahiyesine tâbi yerleşim yerlerinde 548 neferan 333 hâne, 80

mu 'af ve 119 mücerred'den müteşekkil 1.864 kişi yaşamaktadır. Bu sayılara bakıldığında 333 hâne ve 119 mücerred'den mükellep 452 vergi mükellefi bulunmaktadır. Keşan nahiyesinde vaki iskân mahallerinde yaşayan re'âya'nın yaklaşık %24,24'ü vergi mükellefidir.

Çalışmanın ikinci safhası, 1566 yılı ile tarihlendirilen BOA.TT.d.434 numaralı defter ile şekillendirilmiştir. Bu defterden elde edilen veriler sayesinde aşağıda yer alan tablo hazırlanmıştır. Bu tablodan elde edilen nefer, hâne, mücerred ve mu'âf sayılarına dair elde edilen veriler aşağıda yer alan tabloda bulunmaktadır.

İSKÂN MAHALİ	N	H	MCMU	TN
Ak Hoca (Ak Kovaca) Karyesi (BOA.TT.d.434, v.131,s140b)	3	3		15
Baba Halil Karyesi (BOA.TT.d.434, v.170, s.180a)	32	26	6	136
Bayezidli Karyesi ve Semender Mu'tak İskender çiftliği (BOA.TT.d.434, v.128,s.137b)	28	14	14	84
Bekmezlü Karyesi (BOA.TT.d.s.434, v.130,s.139b)	28	20	8	108
Cemaat-i Dervişan der Karye-i Saru Adil (BOA.TT.d.434, v.114,s.123b)	11	11		55
Cemaat-i Yağcıyan ve Elliciyan der Karye-i Todoriçe (BOA.TT.s.434, v.103,s.113a)	12	11	1	56
Cemaat-i YörükânYağcıyan ve ElliciyanYörükân-ı Karye-i Hamza-i Küçük (BOA.TT.d.434, v.103,s.113b)	33	24	9	129
Cemaat-i Yörükân-ı Eliliciyan der Karye-i Köse Paşa Beği (BOA.TT.d. 434, v.109,s.119b)	11	6	5	35
Cemaat-i Yörükân-ı Elliciyan ve Yağcıyan der Karye-i Ak Hoca (Ak Kovaca) (BOA.TT.d.434, v.131,s.140b)	3	2	1	11
Güna? Karyesi (BOA.TT.d.434, v.104,s.114b-115a)	41	33	8	173
Hamza-i Küçük Karyesi (BOA.TT.d.434, v.103,s.113b)	12	8	4	44
Kaba Bayezid Karyesi (BOA.TT.d. 434, v.155,s.164b)	20	10	5	55
Karlı Mezraası (BOA.TT.d.434, v.132,s141b)	0			0
Kebece/Kabacı Karyesi Karyesi ve Cemaat-i Yörükân Elliciyan ve Yağcıyan (BOA.TT.d. 434, v.169,s.179a)	17	14	3	73
Kılıç karyesi, Saruça Çiftliği ve Cemaat-i Yörükân-ı ElliciyanYağcıyan, Doğan Mutak İsmail Çiftliği Budak Veledi Kılıç'ın Resmi Zemini, Çayır Ve Sazlık Zemini (BOA.TT.d..434, v.130-131,s.140a-140b)	53	38	15	205
Kız Kapan Karyesi (BOA.TT.d.434, v.121,s.131a)	19	14	5	75
Kızılca Mihalnd. Köse Paşa Beği Karyesi (BOA.TT.d.s.434, v.109,s.119b)	0			0
Mezraa-i der Karye-i Todoriçe (BOA.TT.d.434, v.128,s.138a)	0			0
Mezraa-i Karye-i Mürsel (BOA.TT.d. 434, v.138,s147b)	0			0
Mezraa-i der Karye-i Todoriçe (BOA.TT.d. 434, v.128,s.138a)	0			0
Musa Beğ Karyesi ve Cemaat-i MüsellemanElliciyan ve	29	15	14	89

İSKÂN MAHALİ	N	H	M	CMU	TN
Yağcıyan (BOA.TT.d.434, v.141,s.150b-151a)					
Muzallu-i Küçük Karyesi (BOA.TT.d.434, v.141,s.150a-150b)	10	7		3	38
Saru Adil Karyesi nd.Depelü (BOA.TT.d.434, v.113-114 ,s.123a-123b)	25	16		8	88
Sevindük Karyesi (BOA.TT.d.434, v.141,s.150b)	12	7	3	2	40
Şah Melik Mezraası (BOA.TT.d. 434, v.128,s137b)			0		0
TemürhanMezraasınd.Arduğı (BOA.TT.d. 434, v.130,s.140a)			0		0
TodoricendKayağılu Karyesi (BOA.TT.d.434, v.108,s.119a)	25	17		8	93
Tuz Depesi Karyesi (BOA.TT.d. 434, v.114-115, ,s.124a- 124b)	61	33		23	188
YirBovan Karyesi (BOA.TT.d.434, v.104,s.114b)			0		0
Yirciknd. Yenice Köy Karyesi (BOA.TT.d.434, v.102, s.113a)	39	26		13	143
Yoğurtcu Karyesi (BOA.TT.d.434, v.134,s.144a)	12	4	1	7	28
YEKÜN	536	359	4	162	1.961

Tablo 2.1566 Yıllarında Gelibolu Livasına Tâbi Keşan Nahiyesinde Demografik Durum (BOA.TT.d.434, v.102-267)

Yukarıda yer alan tablonun bize verdiği bilgiler dâhilinde 1566 yılında Gelibolu livasına tâbi Keşan nahiyesine tâbi iskân mahallerinde, 536 nefer, 359 hâne, 4 mu'âf, 162 mücerred'den mürekkep 1.961 kişi hayatını idame ettirmektedir. Yukarıda yer alan sayılara bakılırsa bu tarihte herhangi bir toprağı tasarruf ederek hayatını idame ettiren 359 hâne ve 162 mücerred'den teşkil 521 mükellef devlete vergi vermektedir. Bu sayılara bakıldığında 1519 yılında Keşan nahiyesine tâbi yerleşim yerlerinde halkın %26,56'sının vergi mükellefi olduğunu iddia edebiliriz.

İki tablonun analizi yapıldığında, Keşan nahiyesine tâbi iskân mahallerinde 1519 yılında tahmini olarak 1.864 kişi yaşamını idame ettirirken, bu sayı 1566 yılında 1.961 kişiye çıkmıştır. Bu tarih aralığında Keşan'a nahiyesine tâbi yerleşim yerlerinde nüfus tahmini olarak %5,20 oranında arttığı söylenebilir. Ayrıca 1519 yılında vergi mükelleflerinin genel nüfusa oranı 1519 yılında %24,24 iken, bu oran 1566 yılında %26,56 seviyesine yükselmiştir. Bu rakamlar dâhilinde halk arasında vergi mükelleflerinin oranı 1519 yılından 1566 yılına kadar olan süreçte %9,57 oranında artmıştır. Bu oranlar dâhilinde halk arasındaki vergi mükellefi sayısının, nüfusa oranla daha fazla arttığı söylenebilir. Bu bilgi Keşan nahiyesine tâbi yerleşim yerlerinde 1519 ile 1566 yılları arasında vergi ödeyen mükelleflerinin sayısının, genel nüfusa göre daha fazla arttığı, bunun sonucunda vergi mükellefi sayısında yükseliş olduğuna işaret etmektedir.

2. KEŞAN NAHİYESİNİN İKTİSADİ VAZİYETİ

Erken Modern Çağ'ın beraberinde getirdiği en önemli iktisâdi vergi kaynağı tarıma dayalı ekonomik sistemlerdir. Çağın beraberinde getirdiği şartlar neticesinde iştigâl olunan, tarım faaliyetleri devletlerin mali sistemlerin en büyük girdi kaynaklarından biriydi. İncelemeye tâbi tuttuğumuz bölge olan Keşan nahiyesine tâbi iskân bölgelerinde yetiştirilen zirâi ürünler İstanbul'un iaşe sisteminde çok önemli yere sahiptir. Bu bölgeden elde edilen zirâi emtialar Rodosçuk Limanı sayesinde İstanbul'a taşınıyordu.

Osmanlı tarım ekonomisi bir takım kanuni teamüller ve sınırlamalar üzerine inşa edilmiştir. Zirâi üretim yapılacak olan toprak, re'âya'ya toprak tasarruf hakkı için verilirdi. Toprak tasarrufu hakkında sahip olan re'âya, devletin kendisine tahsis ettiği zirâi sahalardan başka bir yerde zirâat yapamazdı. Ayrıca re'âya'nın devletin kendisine tahsis ettiği tasarruf sahasında zirâatleştigâl olmak mecburiyetindeydi. Eğer çiftçi, devletin kendisine tahsis ettiği tasarruf sahasından zirâi üretim üç yıl üst üste üretim yapmazsa, devlet çift bozan resmi adı altında bir vergiyi çiftçiye ödetirdi. Devletin, re'âyaya verdiği toprak tasarrufu olan ve çiftlik adı verilen tasarruf hakları, çiftliklerin boyutlarına göre bir takım vergilendirilirdi. Tahrir defterlerinde devlet tarafından tahsis edilen 60-120 dönüm arasında boyutu ifâde eden çiftlikleri tasarruf edenler tahrir defterlerinde çift, 30-60 dönüm arasındaki toprağı tasarruf eden nim çift, nim çift'ten daha az toprak tasarrufunda bulunan re'âyarub çift, evli ve çocuklu olup toprak tasarrufunda bulunan çiftçiyi ifâde eden bennâk, evli ve çocuğı olmayıp, resm ödeyen kişiler mücerred, çok az miktarda toprak tasarrufu yapan genellikler vakıf veya devlet arazilerinden zirâi fayda elde eden kişiler resm-i zemin veya resm adı altında ifâde edilmektedir.

Aşağıda, Gelibolu livasına tâbi Keşan nahiyesinde vaki olan iskân mahallerinde zirâatleştigâl olan re'âyanın toprak tasarruflarına bakılarak aşağıda yer alan tablo oluşturulmuştur.

Toprak Tasarruf Edenlerin Statüleri	1519		1566	
	SAYI	YÜZDE	SAYI	YÜZDE
Çift	132	39,64%	198	55,15%
Çift-ü Nim	98	29,43%	41	11,42%

Bennâk	1	0,30%	52	14,48%
Resm	102	30,63%	68	18,94%
YEKÛN	333		359	

Tablo 3. 1519 Yılı ile 1566 Yıllarında Gelibolu Livasına Tâbi Keşan Nahiyesinde Toprak Tasarruf Hakları (BOA.TT.d.v.102-170, s.113-180.; BOA.TT.d.434, v.102-267)

Tablodan edinilen bilgiler dâhilinde 1519 yılında Keşan'a tâbi zirai mahallerde vaki olan tam tasarruflu çiftliklerin yüzde olarak oranı %39,64'dür. Yarım tasarruflu çiftlik diyebileceğimiz mim çiftlikler %29,43, evli ve çocuklu olup toprak işleyen çiftlik tasarrufu hakkı bulduran re'âyayazıt çiftlikler %1, devlet veya vakıf arazisine tabi küçük zirai sahaları işleyen ve tasarruf elde eden re'âya diye tabir edebileceğimiz resm ve rem-i zemin, zirai tasarrufun %30,63'ünü teşkil ediyordu. 1566 yılına gelindiğinde tam çiftliklerin oranı %55,15, bennakların tasarruf ettiği çiftliklerin oranı ise %14,48 seviyesine kadar yükselmiştir. Buna mukâbil yarım çiftlik diye tabir edilen nim çiftlikler %11,42 seviyesine, resm ve resm-i zeminlerin oranı ise %18,94 seviyesine kadar yükselmiştir. Bu bilgiler dahilinde, 1519 ile 1566 yılı arasında Keşan nahiyesinde vaki olan çiftliklerin giderek tekelleştiği söylenebilir. Bu tekelleşme zirai sahaları tasarruf eden çiftçiler arasındaki zirai gelir seviyesi farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bilgilere dayanarak çiftçiler arasında adil bir tasarruf hakkı zemininden gelir adaleti seviyesinin de adil olmayan bir düzene geçildiği söylenebilir. Zirâi ekonomiler, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği esasına göre dizayn edilmiştir. Sürdürülebilirlik teması üzerine inşa edilen zirâi iktisâdi sistemin çiftliklerinin tasarruf hakları giderek küçülen re'âyanın geliri gerçekte ne denli değişmişti? Bu sorunun cevabını verebilmek için tahrir defterlerinden elde ettiğimiz verileri kullanarak bu duruma bir izah getirmeyi amaçlamaktayız. Bu izah için düzenlenen ve aşağıda yer alan tabloda, Keşan nahiyesine bağlı zirâi tasarruf sahalarından elde edilen zirâi ürün miktarını, tarımsal emtiâların akçe üzerinden değerini, çiftçi başına düşen zirâi üretimin kilogram cinsinden tespiti, çiftçi başına düşen tarımsal mahsulün değerini ve öşür vergisi sonrası çiftçinin elde ettiği net geliri gösteren bir tablo hazırlanmıştır.

TARIMSAL EMTİA	Üretim (Kg)	Üretim Değeri (Akçe)	Çiftçi Başına Düşen Üretim (Kg)	Çiftçi Başına Düşen Brüt Kazanç	Vergi Sonrası Çiftçi Başına Düşen Kazanç
Alef	168.098,13	26.205,04	504,80	78,69	70,82
Alef ve Kabluca		3.260,00		9,79	8,81
Bağat		11.910,00		35,77	32,19
Bostan		2.660,00		7,99	7,19
Erzen	224.334,90	34.971,86	673,68	105,02	94,52
Güncid	5.051,91	787,55	15,17	2,37	2,13
Hınta (Buğday)	1.419.640,80	553.274,22	4.263,19	1.661,48	1.495,34
Kabluca	9.837,93	1.533,65	29,54	4,61	4,15
Ketân		4.740,00		14,23	12,81
Kovan		16.130,00		48,44	43,59
Nohud	2.393,01	1.865,25	7,19	5,60	5,04
Penbe		3.440,00		10,33	9,30
Segrek	531,78	82,9	1,60	0,25	0,22
Şa'ir (Arpa)	234.731,40	45.740,74	704,90	137,36	123,62
Yekün/Ortalama	2.064.619,86	706.601,21	442,86	151,57	136,41

Tablo 4. Keşan Nahiyesinde 1519 Yılında Tarımsal Üretim ve Çiftçi Başına Düşen Üretim ve Kazanç Ortalamaları (BOA.TT.d.v.102-170, s.113-180)

Tabloda zikredilen Hınta terimi buğdayı, Şa'ir terimi arpayı, Alef terimi yulafı, Böğrölce genel olarak baklagiller familyasından ürünleri, Besâtin bostanlıkta veya bahçelerden yetiştirilen sebzevat cinsi ürünleri, Eşcar terimi yaş meyveleri, Ketân terimi pamuk ve keten ürünlerini, pençe pamuğu, sir sarımsağı, pıyaz soğanı ifade etmektedir.

Yukarıda bahsi geçen tablo esas alındığında, çiftçinin en çok ekip biçtiği ve gelir elde ettiği tarım mahsulünün Hınta yani buğday olduğunu iddia edebiliriz. Çiftçiye gelir getiren en önemli ikinci ürün arpa, üçüncü ürün ise yulaftır. 1519 yılında Keşan'a tâbi zirâi tasarruf sahalarından elde edilen toplam mahsul değeri 706.601,21 akçe iken, bir kişinin zirâi sahalardan elde ettiği ortalama brüt kazanç 151,57 akçedir. Zikredilen bu brüt gelirden 1/10 oranında öşür vergisi verdiği düşüldüğünde 136,41 akçe gelir elde ettiği görülmüştür (BOA.TT.d.75, s.3).

Çalışmanın ikinci safhasını oluşturan 1566 tarihi BOA.TT.d.434 numaralı defter temel alındığında, Keşan'a tâbi zirâi sahalardan tasarruf edilen üretimin kilogram cinsinden ağırlığı, üretimden elde edilen değeri, çiftçi başına düşen ortalama üretimin kilogram cinsinden ağırlığını, çiftçi

başına zirâi üretimden elde edilen brüt kazancı ve öşür vergisi sonrası çiftçi başına düşen net kazancı gösteren bir tablo hazırlanmıştır.

TARIMSAL EMTİA	Üretim (Kg)	Üretim Değeri (Akçe)	Çiftçi Başına Düşen Üretim (Kg)	Çiftçi Başına Düşen Brüt Kazanç(Akçe)	Vergi Sonrası Çiftçi Başına Düşen Net Kazanç (Akçe)
Alef	296.844,54	46.275,49	826,87	128,90	116,01
Besâtin		7.710,00		21,48	19,33
Bostan		1.480,00		4,12	3,71
Böğrölce	531,78	414,5	1,48	1,15	1,04
Burçak	14.889,84	2.321,20	41,48	6,47	5,82
Çavdar	13.108,48	2.043,50	36,51	5,69	5,12
Erzen	128.931,40	20.099,29	359,14	55,99	50,39
Eşcar-1 Ceviz		1.150,00		3,20	2,88
Eşcar-1 Ermud		1.200,00		3,34	3,01
Güncid	3.057,74	476,67	8,52	1,33	1,19
Hinta	595.657,49	232.144,59	1.659,21	646,64	581,98
Kabluca	85.617,61	13.347,04	238,49	37,18	33,46
Ketân		2.960,00		8,25	7,42
Kovan		9.690,00		26,99	24,29
Meyva		210		0,58	0,53
Nohud	6.913,14	5.388,49	19,26	15,01	13,51
Nohud		680		1,89	1,70
Penbe		12.560,00		34,99	31,49
Piyaz		4.150,00		11,56	10,40
Sir		960		2,67	2,41
Şa'ir	392.513,41	76.486,80	1.093,35	229,69	206,72
Yekün/Ortalama	1.538.065,43	456.147,57	204,01	59,39	53,45

Tablo 5. Keşan Nahiyesinde 1566 Yılında Tarımsal Üretim ve Çiftçi Başına Düşen Üretim ve Kazanç Ortalamaları (BOA.TT.d.434, v.102-267)

Yukarıda yer alan tablodan elde edilen bilgiler dâhilinde 1566 yılında Gelibolu livasına tâbi Keşan nahiyesinde vaki zirâi mahallerde 456.147,57 akçelik tarım mahsul değeri elde edilmekteydi. Bu tarihte bir çiftçi ürettiği mahsul karşılığında ortalama olarak 59,39 akçe brüt gelir elde etmekteydi. Çiftçinin devlete ödediği vergi sonrasında ise bu rakam 53,45 akçeye düşmektedir.

Keşan nahiyesinde 1519 ile 1566 yılı arasında, iştigâl olunan zirâi iktisâdi sitem etrafında şekillenen ekonomik faaliyetlerde var olan değişime bakıldığında 1519 yılında Keşan nahiyesinde vaki re'âya'nın 1566 yılında vaki re'âyadan daha büyük toprakları işlediği bunun sonucunda da daha büyük gelir elde ettiği sonucuna ulaşabiliriz. Belirli bir re'âya'da yaşanan çiftlik tasarruflarının büyümesi hali, diğer çiftçilerinin çiftliklerinin

küçülmesine neden olmuştur. Bir nevi gelir adaletsizliği yaşatan bu durumun neticesinde, Keşan nahiyesinde meskun bir çiftçinin elde ettiği ortalama kazanç %60,84 oranında azalmıştır.

3. KEŞAN NAHİYESİNDEN ALINAN VERGİLER

Çalışmanın bu bölümünde Keşan nahiyesinden alınan vergiler ele alınmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda vergi düzeninin devlet tarafından tesisine yönelik tutulan tahrir defterleri, mali kaynakların belirlenebildiği ve bu bilgiler sayesinde analiz yapma imkânı tanıyan en mühim metinler olma hüviyetindedir. Osmanlı vergi düzeni İslam dininin ve devlet töresinin beraberinde getirdiği köklerden müteşekkildir. İslam devlet düzeni içerisinde kendisine yer bulan ve dini ritüellere göre şekillenen ve şer'i adı verilen, öşür ve haraç ve cizye vergileri Osmanlı İmparatorluğu'nun mali düzeninde önemli bir yere sahiptir. Öşür esas itibariyle çiftçiye devlet tarafından tahsis edilen zirâi sahadan elde ettiği ürünün belirli bir miktarını devlete ödemesi üzerine kurgulanmış bir ürün vergisinin adıdır. Bu vergi, imparatorluğun çeşitli bölgelerinde çeşitli oranlarda alın gelmiştir. Arazi verimliliği üzerine dizayn edilen bu vergi imparatorlukta 1/5 ile 1/10 oranında tahsil edilmiştir. Çalışma bölgemiz olan Keşan nahiyesinde ise bu rakam 1/10'dur (BOA.TT.d.75, s.3). Bu vergi zirâi mahsulün durumuna göre ayni ve nakdi olarak tahsil edilebilirdi. Diğer bir şer'i vergi olan haraç ise devlet tarafından Gâyr-i müslim tebaa 'aya tahsis edilen arazilerden alınan torak vergisinin adıdır. Bu vergi nakdi olarak tahsil edilirdi. Diğer bir vergi olan cizye ise Gâyr-i müslim tebaadan alınan kişi statüsü esasına göre tahsil edilen nakdi bir vergidir. İmparatorluğun diğer bir vergi kalemi ise devlet töresine göre dizayn edilen örf'i vergilerdir. Bu vergiler kişi statülerinden alınan Resm-i Çift, Nim, Bennâk, Kara ve Mücerred gibi vergilerdir. Bu vergiler çiftçilerin ettikleri toprak karşılığında çeşitli oranlarda tahsil ediliyordu. Çalışma sahamız olan Keşan nahiyesinde Resm Çift 22 akçe, Resm-i Nim 11 Akçe, Resm-i Bennâk 9 akçe, Resm-i Mücerred ise 6 akçe resm ödüyordu. Bir diğer örfi resm statüsü ise mekânlara haiz olan vergilerdir. Bu vergi tütünde tasarruf edilen mekânın iktisâdi girdisi üzerinden çeşitli oranları kapsayan bir şekilde vergi alınır. Bu resmlere örnek olarak Resm-i Asiyâb, Resm-i Çayır, Resm-i Sazlık, Resm-i Yaylak, Resm-i Mukataa-i Zemin gibi vergiler örnek gösterilebilir. Bir diğer vergi türü de cezai ve örfi adet üzerine alınan vergilerdir. Bu veriler ceza mucebince verilen Adet-i Deştâni, örf'i adet üzerine verilen

Bâd-ı Heva, Curm-ı Cinâyet, Resm-i Tapu gibi resimlerdir. Çalışmanın ilk safhasının teşkilinde, 1519 yılına ait tahrir defterlerinden elde edilen vergi matrahları esas alınmıştır. Tespit edilen vergilere ilişkin bilgiler aşağıda yer alan tabloda bulunmaktadır.

Vergi Adı	Ayni Vergi	Nakdi Vergi
ÖRF'İ RESMLER		
Adet-i Deştânî		199
Resm-i Ağıl		349
Resm-i Arûs, Bâd-ı Heva ve Tapu-i		1.772,00
Resm-i Asiyâb		700
Resm-i Bennâk		358
Resm-i Çayır		2.232,00
Resm-i Çift		4.100,00
Resm-i Mukataa		1.148,00
Resm-i Mücerred		491
Resm-i Nim		1.119,00
Resm-i Sazlık		10
Resm-i Zemin		5.599,00
ÖRF'İ RESM YEKÜNÜ		18.077,00
ŞER'İ RESMLER		
Haraç-ı Bağat		1.440,00
Öşr-i Alef	29.684,45	4.627,55
Öşr-i Besatin		771
Öşr-i Bostan		148
Öşr-i Böğrölce	53,18	41,45
Öşr-i Burçak	1.488,98	232,12
Öşr-i Çavdar	1.310,85	204,35
Öşr-i Erzen	12.893,14	2.009,93
Öşr-i Eşcar-ı Ceviz		115
Öşr-i Eşcar-ı Ermud		120
Öşr-i Güncid	305,77	47,67
Öşr-i Hintta	59.565,75	23.214,46
Öşr-i Kabluca	8.561,76	1.334,70
Öşr-i Ketân		296
Öşr-i Kovan		969
Öşr-i Meyva		21
Öşr-i Nohud	691,31	538,85
Öşr-i Nohud		68
Öşr-i Penbe		1.256,00
Öşr-i Piyaz		75
Öşr-i Piyaz		340
Öşr-i Sir		96
Öşr-i Şa'ir	39.251,34	7.648,68

Vergi Adı	Ayni Vergi	Nakdi Vergi
Resm-i Küvvare		119
ŞER'İ RESM YEKÜNÜ	153.806,53	45.733,76

Tablo 6. 1519 Yılı Gelibolu Livasına Tâbi Keşan Nahiyesinden Alınan Vergiler (BOA.TT.d.v.102-170, s.113-180..)

Yukarıda yer alan tablo, 1519 yılında Keşan nahiyesinden elde edilen şer'i ve örf'iresmlerin ayni ve nakdi miktarları hakkında bilgi vermektedir. Bu tablo dahilinde Keşan nahiyesine tâbi iskân mahallerinde 1519 yılında 45.733,76 akçe şer'i resm hâsılı elde edilirken, aynı yılda 18.077 akçe örf'iresm statüsündeki vergilerden gelir elde ediliyordu. Tablomuzda yer alan ayni resm matrahlarına bilgiler sadece sayımı yapılabilen yani sipahi ambarlarına taşınabilen kuru mahsuller için geçerlidir. Re'âya, zir'âat sonucu elde ettiği ürünü, sadece öşrünü ödemekle tâbi tutulmuyordu. Çiftçi bu verginin ödenmesinin yanında vergi vereceği ürünü sipahi ambarına taşıma angaryasına tâbi tutuluyordu (İnalçık,1984, s.106). Bu izah mucebince tahrir defterlerinde sipahi ambarına taşınacak olan kuru zirâi mahsulün ağırlık cinsinden sayımı yapılmıştır. Tahrir defterlerinin doğasında olan bu neşir, tüm zirâi mahsullerden alınan ayni resm matrahlarını elde etmemizi olanaksız hale getirmektedir. Bu izah doğrultusunda bu yılda Keşan nahiyesine tâbi iskân mahallerinde 153.806,53 kilogram sayılabilen ayni resm alınmıştır. Ayni resm matrahları bir yana bırakılırsa, 1519 yılında Keşan nahiyesinde yaşayan resm mükelleflerinin ödedikleri verginin %71,67'si şer'i resm statüsündeki vergilere, %28,32'si örfi resm statüsündeki vergilerdir.

Çalışmanın ikinci safhasını oluşturan aşağıda yer alan tabloda, 1566 yılına ait tahrir defterinden elde edilen veriler zemininde, Keşan nahiyesine tâbi iskân mahallerinde re'âya'nın ödediği vergiler ve vergi matrahları bulunmaktadır.

Vergi Adı	Ayni Vergi (Kg.)	Nakdi Vergi (Akçe)
ÖRF'İ RESMLER		
Adet-i Deştâni		6
Resm-i Mukataa-i Kuzı		7
Resm-i Arûs, Tapu-i Zemin, Bâd-ı Heva ve Resm-i Tapu		1.951,00
Resm-i Asiyâb		515

Vergi Adı	Ayni	Nakdi Vergi
Resm-i Bennâk		315
Resm-i Cemaat-i Yörükân-ı Elliciyan		231
Resm-i Cemaat-i Yörükân-ı Elliciyan		66
Resm-i Çayır		1.116,00
Resm-i Çayır ve Sazlık		55
Resm-i Çift		4.344,00
Resm-i Duhan		319
Resm-i Mahsulat-ı Çayır		65
Resm-i Mukataa		350
Resm-i Mücerred		507
Resm-i Nim		547
Resm-i Otlak		140
Resm-i Zemin		64
YEKÜN		10688
ŞER'İ RESMLER		
Haraç-ı Bağat		1.191,00
Öşr-i Alef	16.809,81	2.620,50
Öşr-i Alef ve Kabluca		326
Öşr-i Bostan		266
Öşr-i Ceviz ve Ermud		20
Öşr-i Çiftlik-i Müsellemân		154
Öşr-i Ermud		24
Öşr-i Erzen	22.433,49	3.497,19
Öşr-i Eşcar-ı Ceviz		57
Öşr-i Eşcar-ı Ermud		37
Öşr-i Güncid	505,19	78,75
Öşr-i Hınta	141.964,08	55.327,42
Öşr-i Kabluca	983,79	153,36
Öşr-i Ketân		474
Öşr-i Kovan		1.613,00
Öşr-i Mercimek		74
Öşr-i Meyva		15
Öşr-i Nohud	239,3	186,52
Öşr-i Nohud		192
Öşr-i Penbe		344
Öşr-i Piyaz		20
Öşr-i Segrek	53,18	8,29
Öşr-i Sir		12
Öşr-i Sir ve Piyaz		64
Öşr-i Şa'ir	23.473,14	4.574,07
YEKÜN	206.461,98	71.329,10

Tablo 7. 1566 Yılı Gelibolu Livasına Tâbi Keşan Nahiyesinden Alınan Vergiler (BOA.TT.d.434, v.102-267)

Çalışmanın ikinci ayağını oluşturan 1566 yılına ait tahrir defterinden elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda, Keşan nahiyesine tâbi iskân

mahallerine tâbi mükellefler dini vasıflı ve şer'i resm diye tabir edilen vergilere 71.329 akçe öderken, devlet geleneği kaynaklı olan örfi resm statüsündeki vergilere 10.688 akçe resm ödüyordu. Tahrir defterlerinden elde edilen ve aynı vergiye göre tespit edilen resmler sadece sayılabilen tarım mahsulleri içindir. Bu izaha binâyen Keşan nahiyesi havâlisinde iskân olan vergi mükelleflerinin 206.461,98 kilogram aynı vergi ödediği sonucuna ulaşılabilir. Aynı resm matrahları bir yana bırakıldığında Keşan bu yılda Keşan nahiyesindeki vergi mükellefleri, resmlerinin %86,96'sını şer'i resm, %13,03'ünü örfi resm statüsünde yer alan vergileri ödemektedir.

Vergi matrahlarında var olan değişim hiç şüphesizdir ki, vergi kaynaklarının tespiti ile mümkün hale gelebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun mali yapısına binâyen alınan vergiler genel itibariyle hayvancılık ve bunun sonucunda elde edilen gelirden elde edilen vergiler, kişi statüsünden kaynaklı sosyal denge sağlama muhteviyatını kendisinde bulunduran vergilerden, bir mekân veya sahadan elde edilen tasarruf sonucu elde edilen gelirlerden elde edilen vergilerden, örf'i adı verilen ve re'âyanın devlet töresi gereği alınan ve cezai denilebilecek olan vergilerden ve zirâi ekonomi sonucu elde edilen gelirlerden elde edilen mahsul ve ekonomik tasarruf sahasına binâyen elde edilen vergilerden müteşekkildir. Bu amaç ve kapsam doğrultusunda Keşan'a tâbi iskân mahallerinde 1519 yılı ile 1566 yıllarını kapsayan dönemde vergi geliri elde edilen kaynakların vergi geliri sınıfı ve matrahına binâyen hazırlanmış bir tablo bulunmaktadır.

VERGİ KAYNAKLARI	1519		1566	
Hayvana Dair Vergiler	349,00	0,55%	90,00	0,11%
Kişilerden Alınan Vergiler	6.068,00	9,51%	6.010,00	7,33%
Mekânlardan Alınan Vergiler	9.689,00	15,18%	2.631,00	3,21%
Örfi ve Cezai Vergiler	1.971,00	3,09%	1.957,00	2,39%
Tarıma Dair Vergiler	45.733,76	71,67%	71.329,00	86,97%
Yekün	63.810,76		82.017,00	

Tablo 8. 1519 Yılı Gelibolu Livasına Tâbi Keşan Nahiyesinden Alınan Vergi Kaynakları (BOA.TT.d.v.102-170, s.113-180.; BOA.TT.d.434, v.102-267)

Yukarıda yer alan tablo tabloda da görüldüğü gibi 1519 yılında Keşan nahiyesine tâbi vergi tasarruf alanlarından elde edilen resmlerin

%71,67'sini zirâiîştigâller neticesinde elde edilen vergilerden, %15,18'i mekân ve saha tasarrufuna binâyen elde edilen vergilerden, %9,51'i kişi statülerine göre tahsil edilen vergilerden, %3,09'u örfi ve cezai statüdeki vergilerden, %0,55'i ise hayvancılığa dair elden edilen kazanç üzerinden elde edilen vergilerden müteşekkil olduğu söylenebilir. 1566 yılında toplam resmyekününe göre, zirâi iktisâdi faaliyetler neticesinde elde edilen vergiler aynı mahâlin %86,91'ini, kişi statüleri gereği alınan resmler %7,33'ü, mekân ve tasarruf sahası dâhilinde elde edilen kazançtan elde edilen vergilerden, %2,39'u örfi ve cezai statüde elden edilen örf'iresmlerden, %0,11 ise hayvancılık faaliyetleri sonucunda elde edilen kazançtan alınan vergilerden müteşekkildir. Her iki yıla bakıldığında zirâatleştigâl neticesinde elde edilen vergi geliri toplam resm yüklerine göre %21,34 oranında atarken, buna mukâbil hayvancılıktan elde edilen vergi %79,99, kişi statülerinden alınan vergi %22,92, mekân tasarrufuna binâyen alınan vergi %78,85, örfi ve cezai statüdeki vergiler %22,95 oranında azalmıştır.

Gelibolu livasına tâbi yukarıda zikredilen vergi değişimleri re'âya'yı ne şekilde etkilemiştir. Bu soruyu cevaplayabilmek için Keşan'a tâbi vergi tasarruf alanlarında iskân olan vergi mükelleflerinin sayısına dair bilgi elde etmemiz gerekir. Bunun için çalışmamızın ilk başlığında yer alan hâne ve mücerred terimlerini kullanılmaktadır. 1519 yılında 333 hâne ve 119 mücerred Keşan nahiyesinde iskân olmaktadır. Buna mukâbil 1566 yılında bu bölgede 359 hâne ve 162 mücerred vergi mükellefiydi. Bu rakamlar dâhilinde Keşan ve havâlisinde 1519 yılında 452, 1566 yılında ise 521 vergi mükellefi bulunmaktadır. Bu mükelleflerin ödedikleri şer'i ve örf'i statüdeki vergiler ve mükelleflerin ödedikleri ortalama vergi matrahları aşağıda yer alan tabloda bulunmaktadır.

MÜKELLEF BAŞINA DÜŞEN RESM	1519	1566
Şeri ResmYekünü	45.733,76	71.329,10
Mükellef Başına Düşen Şer'i Resm Yüğü	101,18	136,91
Örfi ResmYekünü	18.077,00	10.688,00
Mükellef Başına Düşen Örf'iResm Yüğü	39,99	20,51
Toplam ResmYekünü	63.810,76	82.017,10
Mükellef Başına Düşen Toplam ResmYekünü	141,17	157,42

Tablo 9. 1519-1566 Yılları Arasında Gelibolu Livasına Tabi Keşan Nahiyesinden Alınan Vergilerin Mükellefler üzerinde oluşturduğu Vergi Yüğü (BOA.TT.d.v.102-170, s.113-180.; BOA.TT.d.434, v.102-267)

Yukarıda yer alan tabloda belirtilen bilgiler dâhilinde 1519 yılı ile 1566 yılı arasında olan tarihi süreçte Gelibolu livasına tâbi Keşan nahiyesinde vaki vergi tasarruf alanlarında resm ödeyen mükelleflerin ortalama olarak ödedikleri vergi matrahı 1519 yılında 141,17 akçe iken, bu rakam 1566 yılında 157,42 akçe seviyesine kadar yükselmiştir. Bu yükselişin yüzde olarak karşılığı %11,51'dir. Bu vergi matrahındaki yükselişimde etkili olan faktörü genel itibariyle şer'i resmlerde var olan yükselmedir. Bu iki tarih arasında resm mükellefi olan re'âya'nın ödediği ortalama şer'i resmmatrahı 101,18 akçeden, 136,51 akçeye yükselmiştir. Bu yükselişin yüzde olarak karşılığı ise %38,27'dir. Buna mukâbil, örfi resm statüsündeki vergilerde ise bir vergi yükümlüsü ortalama olarak 1519 yılında 39,99 akçe vergi öderken, bu rakam 1566 yılında 20,51 akçe seviyesine gerilemiştir. Bu resm statüsünde, vergi mükellefleri %48,71 oranında daha az vergi ödemiştir. Her ne kadar örfi resm statüsünde vergiler azalmış olarak görülse de, özellikler zirâi üretimden elde edilen kazanç etrafında şekillenen şer'i statüdeki resmler, vergi ortalamalarının yükselişinde etkili olmuştur.

SONUÇ

1519 yılında ve 1566 yılında tutulan tahrir defterleri sayesinde tamamladığımız bu çalışmada aşağıda yer alan sonuç ve analizlere ulaşılmıştır.

Gelibolu livasına tâbi Keşan nahiyesinde 1519 yılında tahmini olarak 1.864 kişi yaşarken, bu sayı 1566 yılında 1.961 kişi seviyesine kadar yükselmiştir. Nüfus ortalama olarak %5,20 oranında artmıştır. Bu nüfus artışının doğasında var olan vergi mükellef sayılarında artış miktarı aynı yıllar arasında içerisinde %13,24 oranında azalış göstermiştir.

1519 ile 1566 yılları arasında vergi gelirlerinin esas kaynağını oluşturan zirâi üretim mucebince şekillenen iktisâdi yapıda, çiftçinin büyük oranda sahip olduğu yaklaşık olarak 60-120 dönümü ifade eden tasarruf çiftlikleri giderek tekelleşmiştir. Daha küçük boyutta olan çiftliklerle, büyük çiftlik boyutuna haiz olan çiftliklerin arasındaki farklılıklar giderek artmaya

başlamıştır. Çiftçinin yaşadığı bu tasarruf sahasının boyutunda yaşanan fark artışı re'âyanın gelir seviyesini de olumsuz etkilemiştir. Bu tarihler arasında çiftçinin elde ettiği net kazanç %60,84 oranında azalmıştır.

Aynı tarihi süreçte Keşan nahiyesinde ihdâs edilen vergi sisteminde ise, zirâi iştigâller neticesinde geliri %55,05 oranında azalan çiftçi 1519 yılında 1566 yılına göre %21,34 oranında daha fazla ödemeğe mecbur bırakılmıştı. Keşan'a tâbi vergi tasarruf sahalarından elde edilen şer'i resm statüsünde olan vergiler genel itibariyle %79,77 oranında artarken, buna mukâbil örf'iresm statüsündeki vergiler %31,84 oranında yükselmiştir. Ancak her ne kadar devlet mükelleflerden örf'iresm statüsündeki vergileri düşürerek alsa da, şer'i resm statüsündeki vergilerin Keşan vergi bütçesinin çoğunluğu oluşturması vergi mükelleflerinin vergi matrahlarının düşünde kayda değer bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu tarihler arasında Keşan ve havâlisinde iskân olunan vergi mükelleflerinin resm matrahları %48,71 oranında artmıştır.

1519 ile 1566 yılları arasında Keşan ve havalisini esas alarak yaptığımız bu çalışmada, nispi nüfus artışına rağmen vergi mükellefi sayısında bir düşüş yaşandığı, dönemin iktisâdi sistemi gereği mali düzenin temel gelir kaynağını teşkil eden zirâi iktisat ile iştigâl olan re'âyanın tasarruf ettiği çiftlik boyutlarında yaşanan farklılıklar, kazancın düşmesine yol açmıştır. Buna rağmen, vergi yüklerinde ciddi bir artışın vûku bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Devletin bu duruma her ne kadar vergi yükü ile örf'iresm yükünü düşürerek, re'âya üzerinde oluşan vergi yükünü azaltmaya çalışsa da, bu çabanın re'âya tarafında olumlu bir sonucu olmamıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı

Tahrir Defterleri Kataloğu

BOA.TT.d.75

BOA.TT.d.434.

Mühimme Defterleri Kataloğu

BOA.DVN.MHM.d. 7.

BOA.DVN.MHM.d.14

ARAŞTIRMA-İNCELEME

Barkan, Ö.L.,(1953),“Tarihi Demografi Çalışmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, 10, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s.1-26.

Emecen,F., (1989), *XVI. Asırda Manisa Kâzası*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

Günbattı, C.,(1991), Eski Babil Devrinde Timar ve Devlet Arazisinin Tahsisi Hakkında Bazı Görüşler, *Belleten*, 53/213, s.1-12.

Göyünç, N., (1979), “Hâne Deyimi Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*”, 32, İstanbul; İstanbul Üniversitesi Yayınları, s.331-348.

İnalcık, (1990), Köy-Köylü İmparatorluk, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi (21-25. Ağustos 1989), *Bildiriler*, s.1-5.

İnalcık, (1984), “TheEmergence of BigFarms, Qitliks: State, LandlordsandTenants“,*Contributions el HistorieEconomgue et SocialeDe l’EmpireOttoman*, Louvain; PeetersPress, s. 105-125.

İlhan, M. M., (1991), “Tapu Tahrir Defterlerinin Tarihsel Demografi İçin Önemi Hakkında Bazı Notlar; SomeNotes on theImportance of CadastralSurveys as A Source of HistoricalDemography, *Erdem*, 7, Ankara; Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 263-270.

İnalcık, (2005), *Osmanlı’da Devlet Hukuk Adalet*, 2. Bs, Eren Yayınları.

Marufoğlu, S.(2010), *Osmanlı Taşra Eyaletlerinde Para ve Finansman Sorunları*, Ankara, Doğu-Batı Yayınları.

Oikonomides, N. (1986), Ottoman Influence on Late Byzantine Fiscal Practice, *Forschungen*, 4/5, s.1-24.

Özdemir, R., (1993), "Avarız ve Gerçek Hâne Sayılarının Demografik Tahminlerde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler", *Kongreye Sunulan Bildiriler*, X. Türk Tarih Kongresi (22-26 Eylül 1986), Ankara; Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, s. 1582-1600.

Philips, D.D., (2007), "Trauma ek Pronias" in Athenian Law, *The Journal Hellenistic Studies*, s.74

Setton, K. M.(1953), On the Importance of Land Tenure and Agrarian Taxation in the Byzantine Empire for the Fourth Crusade, *The American Journal Philology*, 74/3, s.225-259.

Vryonis, S., (1969-1970), The Byzantine Legacy and Ottoman Forms, *Dumbarton Oaks*, 23/24, s. 251-308.